

Wolfgang Schlachter halálára

A minden halandók útján elment Wolfgang Schlachter is, a nevezetes göttingai Georg August Egyetemnek huszonhat éven át tanszékvezető professzora, a német finnugrisztika doyenje, a magyar nyelvtudománynak is művelője, eredményeinek jó ismerője és továbbadója, a nyelvünket kitűnően beszélő, széles látókörű nyelvtudós. 91. életévében, 1999. január 4-én hunyt el göttingeni otthonában.

A tudományos teljesítmény mögött mindig ember áll. Ember a maga tehetségével, igyekezetével és esendőségével, örömeivel és gondjával, egészségével és betegségeivel, környezete lendítő és visszahúzó erejével. Wolfgang Schlachter tudományos teljesítményét erről az oldalról nézve is bőven van csodálkoznivalónk. Ugyanis csak a legmagasabb tisztelet hangján szólhatunk arról a teljesítményről, amely mögött emberi erőfeszítések oly hosszú-hosszú sora, mondhatni naponta ismétlődő kálváriája állt. Veleszületett szemhibája miatt arra a közelről nézett, nagyjából egy centiméteres kis sávra korlátozódott Wolfgang Schlachter számára a pontosan látható és olvasható világ, amelyet kizárólag nagyítóüvege, e nélkülözhetetlen munkaeszköz tett pontosan láthatóvá és olvashatóvá. Ha ilyen körülmények között, egy olyan olvasás- és írásigényes tudományban, amilyen a nyelvészet, annyi ismeretet volt képes mégis felhalmozni, hogy szakmájának nemzetközileg ismert képviselőjévé vált, az olyan emberi tartást s a tudomány iránti oly fokú elkötelezettséget föltételez, amelyről aligha túlzás azt állítanunk, hogy párját ritkítja. Olyan feltételek között, amikor a puszta olvasást és írást minden alkalommal súlyosan nehezítő körülmények kísérik, amikor könyvek, cédulák, sőt az éppen olvasott szövegben egy-egy sor vagy adat (újra való) megtalálása is ritkán megy zökkenők nélkül, csak kivételes adottságokkal és tiszteletet parancsoló emberi állhatatossággal válhat olyan tudós bárkiből is, amilyen Wolfgang Schlachter volt.

A hetvenéves Schlachtert köszöntő emlékkönyvben a jubiláló munkásságát bemutató Christoph Gläser azt írta, hogy általában nem szokás egy tudós méltatásakor a feleséget is megnevezni. De — tette hozzá — ez az eset megengedi a kivételt (Festschrift für Wolfgang Schlachter zum 70. Geburtstag. Hrsg. Chr. Gläser, J. Pusztay. Wiesbaden, 1979. XX.). Igen. S ezt legjobban maga Wolfgang Schlachter tudta. A folyóiratunkban annak idején megjelent köszöntőre reagálva írta Lydia asszonyról 1978 őszén küldött levelében: „Nélküle nem érhettem volna el, amit Te dicsérsz.”

Legtöbbünknel a látásélmény, nála — érthető módon — a hallásélmény volt meghatározó. Ő ugyanis elsősorban hallotta, s nem látta a világot. Ezért volt legjobb kikapcsolódási módja a komolyzene-hallgatás. A zenében szenvedélyesen szerette a klasszikus formaszigorúságot, mert számára az a közvetlenül átélhető harmónia volt. Ő maga egyébiránt kitűnően hegedült.

Wolfgang Schlachter nyelvészeti tanulmányokat Berlinben és Göttingenben folytatott: indo-európai nyelvészetet, germanisztikát, szlavisztikát és filozófiát tanult. A finnugrisztikához E. Lewy irányította. 1936 és 1940 között Svédországban volt. Lotz Jánosnál magyarul, Collindertől és Steinitztől finnugor nyelvészetet tanult. Az elméleti képzés után ment ki terepre: Mall-lapp gyűjtése azonban csak 1958-ban jelent meg. 1942-ben Farkas Gyula javaslatára ösztöndíjasként került Magyarországra. Több mint egy évet töltött itt, részben az Eötvös Collegium lakójaként. Finnugor nyelvtudományt Zsirai Miklósnál hallgatott. Első magyar tárgyú kutatási eredményeiről a Magyar Nyelvtudományi Társaságban tartott előadásában számolt be (Megjegyzések a magyar szórendhez: MNy. 1944: 49—56, 100—10). Münchenben habilitált, s 1950-től az ottani egyetemen tanította a magyar mellett a finn, a lapp és a mordvin nyelvet is. 1960-ban nevezték ki a göttingeni egyetem finnugor szemináriuma vezetőjének. Huszonhat évig tartó göttingeni tevékenysége alatt vált a Finnisch-ugrisches Seminar nemzetközi hírű finnugor műhelyé, ahol számos külföldi nyelvész (szép számmal magyarok is) megfordultak.

A lapp nyelv, illetőleg mondattani kérdések voltak leginkább kedvelt kutatási területei. Szívesen és eredményesen foglalkozott a magyarral is. Idevágó munkái közül kiemelem a „Zur Geschichte der Frequentativa im Ungarischen” című kötetét (Göttingen, 1966.; a magyart tárgyaló tanulmányaira vonatkozólag l. NyK. 1973: 440 kk., MNy. 1978: 118 kk.). A finnugor összehasonlító grammatikai vizsgálatok mondhatni végigkísérték kutatói pályáján. „Arbeiten zur strukturbezogenen Grammatik auf Grund finnisch-ugrischen und indogermanischen Materials” című vaskos kötete általános nyelvészeti vonatkozásai miatt finnugor szakkörökön túl is ismert mű. Külön kiemelendő tudománytörténeti fontossága miatt az egyoldalú strukturalizmus ellen írott alapos kritikája (Sprachschichtung und strukturalistische Methodik: 13—119). Elvonatkozató hajlama gyakorta készítette általános nyelvészeti kérdések vizsgálatára. Az sem véletlen, hogy az uráli nyelvtudományi bibliográfia (Bibliographie der uralischen Sprachwissenschaft 1830—1970) megtervezése, megszervezése és kiadása az ő nevéhez fűződik (l. NyK. 1975: 243, 1980: 337, MNy. 1975: 107, 1977: 362). A szakirodalom keresésének időrabló voltát ugyanis ő sokszorosan érezte látóképességének erős korlátozottsága miatt. A szóban forgó bibliográfia az uralisztikai irodalomban való tájékozódás igen fontos forrása, s az is marad.

A tudományos eredmények meghozták számára a hivatalos elismeréseket. A Societas Uralo-Altaica alelnöke volt éveken át. 1962-ben a göttingeni akadémia választotta tagjainak a sorába. Magas finn kitüntetései s turkui díszdoktorsága mellett magyar részről is megérdemelt elismerésben részesült: 1967-ben a Magyar Nyelvtudományi Társaság tiszteleti tagja lett, 1975-ben a Társaság a Révai-emlékéremmel tüntette ki, 1985-ben pedig az Eötvös Loránd Tudományegyetem választotta díszdoktorává.

Széles körű ismeretei, általános nyelvészeti vénája, kritikus szelleme s kitűnő kombinációs készsége leginkább előadásain s azokon a munkaesteken mutatkozott meg, amelyek csütörtökönként Schachteréknál voltak. Mi, akkori fiatal munkatársai ezeken az estéken sokat tanultunk tőle. Megtapasztalhattuk azt is, hogy a törekeny alkat, a világot kritikusan néző, visszahúzó, tartóz-

kode személy mögött érző szívű, böles, a humort és a vidámságot, a baráti légkört, a meghitt beszélgetéseket is igénylő ember áll. Szerencsésnek tudom magam, hogy a közelében dolgozhattam, hogy néhány éven át közeli munkatársa lehettem.

Utolsó önálló kötete az 1993-ban közzétett „Das Wunder der Sprache”, amely egy fajta személyes testamentum. Benne klasszikus tömörséggel fogalmazódik meg egy élet kutatási tapasztalata a nyelvről, s arról, milyen értékes számára, a kutató számára a nyelvtudomány. A Magyar Nyelvben 1995-ben publikált utoljára (Egy „jelentés nélküli” szó a magyarban: MNy. 1995: 10—25). Amikor tanulmányát elküldte, a kísérőlevélben megfogalmazta, hogy ez az utolsó cikke. Igaza volt — sajnos. Ő már érezte, hogy — bármennyire szeretett volna is dolgozni még — egészségi állapota többet nem tesz lehetővé. S a tudománya jövőjére is gondoló tudós racionális döntést hozott, példamutató gesztust tett: könyvtárát egy ifjú német kutatónak ajándékozta, aki a finnugor nyelvek közül elsősorban éppen a lappal foglalkozik.

A finnugor nyelvészek mindenütt ismerték Wolfgang Schlachtert és feleségét, a külföldi útjain is mellette álló Lydia asszonyt. Az őt személyesen, illetőleg közelről ismerő magyar kollégák körében mondhatni osztatlan népszerűségnek örvendett. Ragaszkodásunknak örült, s őszinte szívből viszonzta azt. A nyíregyházi nyelvészkongresszuson 1977-ben ő mondta a zárszót a külföldi résztvevők nevében. Így fogalmazott: „szépség nélkül nincs élet”. S az élet egyik szépségét a tudomány művelésében látta. A tudomány művelését pedig az ember nemesedése egyik lehetőségének is tartotta.

Elmondhatjuk: halálával nemcsak tudományunk szegényedett. Mindazok, akik közelebbről ismerhettük őt, az emberi veszteséget is érezzük.

KISS JENŐ

erről a’ megegyezesről, nyilván, és erősen állatva jelentettek, azt ő, Magyar létére annyival is világosabban megmutatná, és teljes bizonyosságal előadná, kiváltképen a’ Lapp nyelvben, mel-